

# Date privind situația românilor dobrogeni în momentul revenirii Dobrogei la țară

TUDOR MATEESCU

Reintegrarea Dobrogei la România, în urma Războiului pentru independență, are rădăcini adânci în trecutul istoric al poporului nostru. Generația revoluționarilor de la 1848 era conștientă de faptul că între Dunăre și Marea Neagră se afla un pământ românesc care, prin realizarea visului de veacuri al unirii, trebuia și el să intre în hotarele vetrei străbune. Este de ajuns să amintim constatările și considerațiile pe care le făcea, la 1850, Ion Ionescu de la Brad asupra românilor din Dobrogea, cu prilejul cercetărilor întreprinse în această provincie<sup>1</sup>. De asemenea, Mihail Kogălniceanu, care va juca un rol esențial în acțiunea de readucere a „Daciei Pontice” la patria mamă, intervine, în ședința din 6 februarie 1867 a Camerei Deputaților pentru sprijinirea școlilor și bisericilor din unele teritorii românești „și mai cu seamă din Dobrogea, cari e țară română”<sup>2</sup>.

La 1870 transilvăneanul Nifon Bălășescu, însărcinat cu organizarea școlilor românești în Dobrogea, găsea români într-un mare număr de sate, în unele dintre ele fiind singurii locuitori: Sabangia, Calica, Sarighiol, Sarnasuf, Cișla, Parcheș, Frecăței (cazaua Tulcea), Meidanchioi, Niculițel (cazaua Isaccea), Visterna, Zebil, Satu Nou, (cazaua Babadag), Seimenii Mari, Seimenii Mici, Cochirleni, Rasova (cazaua Medgidia), Groapa Ciobanului, Gîrliciu, Dăieni, Ostrov, Topalu (cazaua Hirșova), Greci, Turcoaia, Fîntîna Nedelii, Pecineaga, Jijila, Azacîlău, Pisica, Garvăn, Văcăreni, Luncavița, Rachel (cazaua Măcin), Vlahchioi, Aliman, Cuzgun, Caranlic, Beilic, Mirleanu, Oltina Parachioi, Cișla, Satu Nou, Coslugea, Pirjoaia, Bugeac, Ostrov, Vaidomir (cazaua Silistra). În alte sate locuiau împreună cu alte elemente etnice, dar în multe formau majoritatea populației. Români erau de asemenea în cea mai mare parte a orașelor provinciei: Tulcea, Mahmudia Isaccea, Babadag, Medgidia, Hirșova, Măcin, Silistra, Turtucaia<sup>3</sup>.

Trebuie avut însă în vedere faptul că cercetările lui Nifon Bălășescu nu au cuprins toate localitățile Dobrogei.

Izbucnirea, în primăvara anului 1877, a războiului ruso-turc care avea să devină în curînd Războiul pentru independență al României, a creat condițiile istorice favorabile declanșării acțiunii complexe de reintegrare a Dobrogei la România. La 20 iunie 1877, după intrarea țării în război, același eminent om politic, Mihail Kogălniceanu, scria următoarele către agentul diplomatic român la Viena: „Am fi făcut poate mai bine să alegem gurile Dunării și Dobrogea pentru cîmpul nostru de luptă”<sup>4</sup>. Ideea trecerii Dobrogei la România, vehiculată pe plan internațional încă din timpul Războiului Cri-

<sup>1</sup> Tudor Mateescu, *Permanența și continuitatea românilor în Dobrogea*, București, 1979, p. 58–66, 86–87, 95–96.

<sup>2</sup> Mihail Kogălniceanu, *Opere*, IV, *Oratoria*, II, 1864–1878, partea I, 1864–1868, ed. Georgeta Penelea, București, 1977, p. 225.

<sup>3</sup> Nifon Bălășescu, *Românii din Turcia*, în „Biserica și școala”, I. Arad, 1877, p. 353.

<sup>4</sup> *Independența României. Documente*, vol. I, Documente și presă internă, București 1977, p. 139.

meii <sup>5</sup>, este reluată acum, pe scară mult mai largă, în cercurile diplomatice europene <sup>6</sup>.

Ea n-a făcut însă decît să vină în întîmpinarea năzuinței legitime a românilor dobrogeni, elementul etnic autohton și cel mai numeros al provinciei <sup>7</sup>. La 1867, reprezentantul României la Tulcea, raportînd despre satisfacția produsă de ajutoarele acordate de domnitorul Carol I bisericii românești care se afla în construcție acolo (viitoarea catedrală Sf. Nicolae), îi arată pe românii dobrogeni „ca niște frați și patrioți hierbinți ai patriei noastre și carii au speranțe a se uni cu noi pe viitor” <sup>8</sup>. În ședința Senatului din 26 noiembrie 1877, cunoscutul om politic P.P. Carp declara că „sînt prin Dobrogea subscrieri pentru a se alipi pe lingă România” <sup>9</sup>. De asemenea, la începutul lunii decembrie același an, potrivit unei știri provenite din cercurile politice de la București, printre românii dobrogeni circulau atunci o petiție, care se acoperise deja „de numeroase semnături”, prin care se cerea alipirea Dobrogei la România <sup>10</sup>.

Sîngele vărsat de ostașii români în Războiul pentru independență a adus, prin Tratatul de la Berlin, încheiat la 1 iulie 1878, atît recunoașterea independenței țării cît și revenirea la vatra strămoșească a teritoriului dintre Dunăre și Marea Neagră care va forma apoi județele Tulcea și Constanța <sup>11</sup>. La 13 noiembrie 1878 a fost decretat „Regulamentul pentru împărțirea și organizarea administrativă a Dobrogei” <sup>12</sup>, iar la 14/26 noiembrie, autoritățile românești au luat în primire această provincie, domnitorul Carol lansînd în acea zi, de la Brăila, proclamația intitulată „Locuitorilor Dobrogei”, în care se arăta că „vechea posesiune a lui Mircea cel Bătrîn” făcea acum parte din România și că drepturile și obiceiurile populației, inclusiv ale celei musulmane, vor fi respectate <sup>13</sup>.

Trupele și autoritățile românești au fost întîmpinate peste tot în Dobrogea cu mare bucurie <sup>14</sup>. La 18 noiembrie 1878 se telegrafiază la București de la Tulcea că armata română fusese primită „de o numeroasă populațiune, cu mult entuziasm” <sup>15</sup>. În luna următoare, un ziar din Atena consemna faptul că „Locuitorii Dobrogei au făcut o primire entuziastă trupele române care au luat în posesie această provincie. Pămîntenii și membrii principalelor coloniș au semnat adrese de felicitare către Alteța Sa regală, principele Carol” <sup>16</sup>.

<sup>5</sup> L. Boicu, *Austria și Principatele Române în vremea Războiului Crimeii (1853—1856)*, București, 1972, p. 336.

<sup>6</sup> *Independența României...* vol. I, p. 139, 142, 168.

<sup>7</sup> Tudor Mateescu, *Permanența și continuitatea...*, p. 110.

<sup>8</sup> Idem, *Documente privind istoria Dobrogei (1830—1877)*, volum întocmit de..., București, 1975, p. 269.

<sup>9</sup> Ion Bitoleanu și Gh. Dumitrașcu, *Românii din Dobrogea și manifestări ale conștiinței lor naționale la începutul epocii moderne*, în „Revista de istorie”, XXIX (1976), nr. 6, p. 885; N. Adăniloae și Georgeta Lungu, *Instalarea administrației românești în Dobrogea după Războiul de independență*, în „Studii și articole de istorie”, XXXV—XXXVI, 1977, p. 163.

<sup>10</sup> *Independența României...*, vol. III. Presă străină, București, 1977, p. 217.

<sup>11</sup> Tudor Mateescu, *Permanența și continuitatea...*, p. 111.

<sup>12</sup> „Monitorul oficial al României”, 15/27 noiembrie 1878, p. 7147—7149.

<sup>13</sup> *Ibidem*, 16/28 noiembrie 1878, p. 7161—7162.

<sup>14</sup> N. Adăniloae și Georgeta Lungu, *op. cit.*, p. 167.

<sup>15</sup> N. Ciachir, *Contribuții la istoria Dobrogei (aprilie 1877 — noiembrie 1878)*, în „Revista Arhivelor”, V (1962), nr. 1, p. 171.

<sup>16</sup> *Independența României...*, vol. III, p. 300.



Luarea în stăpînire a Dobrogei a fost precedată de o intensă activitate de informare din partea autorităților românești asupra situației provinciei dintre Dunăre și Marea Neagră. Acest lucru se datora faptului că războiul provocase în acest teritoriu pierderi de vieți omenești și distrugerii de bunuri materiale considerabile<sup>17</sup>. Totodată, populația Dobrogei scăzuse în mod simțitor, mai multe mii de români fiind siliți, pentru a scăpa cu viață, să-și părăsească gospodăriile și să se refugieze la stînga Dunării, iar musulmanii fiind evacuați cu forța spre sud în fața trupelor ruse<sup>18</sup>. La sfîrșitul războiului, în sangeacul Tulcea, din 29.097 case, rămăseseră doar 16.708, ceea ce înseamnă că peste 40% fuseseră distruse<sup>19</sup>.

Din perioada în care sangeacul Tulcea s-a aflat sub ocupație și administrație rusă (iunie 1877 — noiembrie 1878), s-a întocmit o serie de statistici asupra populației din această parte a Dobrogei. În ceea ce privește populația românească, cunoscuta statistică a lui Belotercovici, fost consul al Rusiei la Tulcea înainte de război, deci bun cunoscător al provinciei, prezintă date, din păcate numai pentru cazalele Tulcea, Măcin, Babadag și Hirșova<sup>20</sup>, potrivit cărora se găseau în aceste părți 5542 capi de familie români<sup>21</sup> sau 19.700 de suflete<sup>22</sup>. Pe baza aceluiași date, la care se adaugă însă și unele constatări proprii, baronul d'Hogguer dă cifra totală de 24.167 locuitori români<sup>23</sup>. Din ambele statistici rezultă, fără echivoc, că populația românească deținea numeric primul loc între etnice ale acestor cazale. Desigur, aceste cifre sînt departe de a fi complete, deoarece ele nu cuprind pe românii din cea mai mare parte a actualului județ Constanța și nici pe cei care, din cauza teroarei, se refugiaseră la stînga Dunării și care ajungeau, așa cum am văzut, la mai multe mii<sup>24</sup>.

În afara acestor statistici, cunoscute mai demult, administrația rusă a mai întocmit un „Tablou al populației din ocrugul Tulcea pe anul 1878” („Vjadomost' o narodnonaselenij v Tulčinskij okrug za 1878 god”), pe care l-au remis autorităților românești în momentul luării în stăpînire a Dobrogei. Ocrugul Tulcea, unitate administrativă creată sub ocupația rusă, cuprindea cazaua cu același nume, dar și o parte din Deltă, deci din cauza Sulina, precum și o parte din cazaua Isaccea. În acest teritoriu existau 35 de localități, în afara orașului Tulcea, pentru care nu se dau date, în care se aflau 3015 case și 14.612 locuitori. Dintre aceștia, pe primul loc se situau românii („moldoveni”, cum sînt numiți în document), al căror număr se ridica la 6539, reprezentînd aproape jumătate din total, după care urmau, în ordine numerică, rușii, înțelegînd, desigur, prin acest termen atît pe lipoveni (velicorușii), cît și pe ucrainieni (malorușii), apoi bulgarii, tătarii (între care trebuie incluși și

<sup>17</sup> Ion Bitoleanu și Gh. Dumitrașcu, *op. cit.*, p. 885; N. Adăniloaic și Georgeta Lungu, *op. cit.*, p. 164.

<sup>18</sup> Tudor Mateescu, *Permanența și continuitatea...*, p. 108—109.

<sup>19</sup> N. Adăniloaic și Georgeta Lungu, *op. cit.*, p. 164.

<sup>20</sup> Ion Bitoleanu și Gh. Dumitrașcu, *op. cit.*, p. 871.

<sup>21</sup> C. Brătescu, *Populația Dobrogei, în 1878—1928. Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească*, București, 1928, p. 234, nota 5.

<sup>22</sup> Nicolae Ciachir și Radu Ștefan Ciobanu, *Revenirea Dobrogei la aria de viață a statului român, consecința permanenței populației românești pe pămîntul dobrogean (1878)*, în *Din lupta poporului român pentru independență*, București, 1977, p. 167.

<sup>23</sup> Baron d'Hogguer, *Renseignements sur la Dobrodja. Son état actuel, ses ressources et son avenir*, Bucarest, 1878, p. 47.

<sup>24</sup> Tudor Mateescu, *Permanența și continuitatea...*, p. 110.

turcii), germanii, evreii, grecii, țigani, și armenii. Potrivit acestui tablou, care nu poate fi acuzat de lipsă de obiectivitate, românii formau în exclusivitate populația satelor Sabangia, Parcheș („Parchis”), Niculițel și Geaferca Turcă și dețineau majoritatea în Prislav, Calica, Sarighiol, Agighiol, Cișla, Somova, Beștepe, Meidanchioi și în orașul Isaccea. Populația românească se afla, de asemenea, la Cataloi, Frecăței, Mahmudia, Sarinasuf, Chilia Veche și Pardina<sup>25</sup>. Tabloul, rămas pînă în prezent inedit, oferă așadar informații cît se poate de interesante pentru situația românilor din nordul Dobrogei în momentul reintegrării acestei provincii la țară.

Statul român avea nevoie însă de date mult mai amănunțite referitoare la provincia care revenea la vatra străbună. De aceea, guvernul, la propunerea lui Mihaile Kogălniceanu, a luat hotărîrea, prin jurnalul din 26 iulie 1878, înființării unei comisii formate din reprezentanți ai ministerelor de Finanțe, Lucrări Publice, Război și Instrucțiunii Publice, care să facă cercetări la fața locului și să raporteze asupra stării materiale a locuitorilor, a formelor de administrație, a percepției veniturilor, a necesității creării de școli și alte instituții publice, a situației geografice și etnografice a teritoriului<sup>26</sup>. Totodată, s-a hotărît ca și A. Stoianovici, delegatul Românici la Tulcea, să participe la lucrările acestei comisii, ca reprezentant al Ministerului de Externe. Începînd chiar din zilele următoare, acesta s-a deplasat prin sate și orașe, de unde a cules informații, după care a întocmit statistici și a raportat la București că toată populația Dobrogei așteaptă cu nerăbdare sosirea autorităților românești<sup>27</sup>.

Cele mai pertinente observații și constatări le-a făcut comisia militară condusă de colonelul Ștefan Fălcoianu, șeful Statului Major al Armatei Active, concretizate în raportul înaintat ministrului afacerilor străine, Mihaile Kogălniceanu, la 19 octombrie 1878<sup>28</sup>. Comisia a întreprins cercetări în toată Dobrogea timp de o lună, folosind apoi, pentru întocmirea raportului, atît observațiile directe cît și o serie de informații furnizate de unele autorități locale, ca și de fruntașii români și, în primul rînd, de Mihalache Petrescu<sup>29</sup>. Acesta, un bogat și influent negustor din Tulcea, într-o scrisoare adresată de asemenea lui Mihaile Kogălniceanu, la 19 septembrie 1879, arăta următoarele în acest sens: „Eu sînt <cel> care am voiajat cu tresura și cheltuiala mea împreună cu dl. colonel Fălcoianu și suita sa timp de 22 zile în toată Dobrogea pentru a le da informațiuni despre topografia acestei provincii, fără a cruța nimic”<sup>30</sup>.

Dintre constatările cuprinse în raport reținem deocamdată pe cele care se referă la tema de față. Prima parte o constituie descrierea marilor unități administrative ale Dobrogei, începînd cu districtul „Sulina-Delta”, despre care se arată că avea 21 de sate și o populație, „de peste 3700 locuitori, din care majoritatea români”<sup>31</sup>. În ceea ce privește arondismentul Tulcea, parte com-

<sup>25</sup> Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar 315, dosar 224/1878, f. 97–98.

<sup>26</sup> N. Adăniloae și Georgeta Lungu, *op. cit.*, p. 164–165.

<sup>27</sup> *Ibidem*, p. 165.

<sup>28</sup> Biblioteca Academiei Române, Manuscrise, Arhiva D.A. Sturdza, XVI, Varia, doc. 150, f. 1–37. Vezi prima semnalară a acestui document la Ion Bitoleanu și Gh. Dumitrașcu, *op. cit.*, p. 875.

<sup>29</sup> Gheorghe Dumitrașcu, Mariana Lupu, *Documente privind istoria Dobrogei în 1877–1878 și pregătirea reuniunii ei cu România*, în „Muzeul național”, IV, București, 1978, p. 612.

<sup>30</sup> Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar 318, dosar 222/187, f. 114.

<sup>31</sup> Biblioteca Academiei Române, Manuscrise, Arhiva D.A. Sturdza, XVI, Varia, doc. 150, f. 3.

ponentă a districtului, Tulcea, se arată că populația creștină „este de patru ori mai numeroasă decât cea musulmană și majoritatea populației creștine este română”<sup>32</sup>.

În acest district se aflau mai multe mănăstiri, dintre care trei erau românești: Taița, Telița și Cocoșu. Primele două aveau doar „cît 4 sau 5 călugări români”<sup>33</sup>. Mănăstirea Taița, despre care se cunosc mai multe lucruri, exista deci încă la acea dată; curind, așa cum se știe, ea va dispărea pentru totdeauna<sup>34</sup>. Deosebit de interesantă este știrea despre existența unui așezământ monahal la Telița, fapt cu totul necunoscut pînă acum<sup>35</sup>. În continuare se arată că Mănăstirea Cocoșu era „cea mai importantă din Dobrogea, atît prin pozițiunea sa, cît și prin așezămintele și numărul călugărilor, cari sînt aproape 70 și toți români”. Dispunea la data aceea „de peste 1000 pogoane de pămînt, lucrate în fiecare an de călugării monastirei, de vii, păduri, eleștee de pescuit, vite în număr însemnat ș.c.l.”. Prestigiul de care se bucura această mănăstire îi atrăsese „chiar respectul autorităților otomane”<sup>36</sup>. Este o fericită completare a informațiilor deja cunoscute despre acest așezământ monahal<sup>37</sup>.

Dintre datele interesante referitoare la districtul Babadag, reținem aici știrea despre satul românesc, Canlı Bugeac, situat pe malul lacului Golovița, și pe cea despre Gura Portița, nume dat de românii localnici<sup>38</sup>. În districtul Măcin, după cum se arată în raport, elementul românesc era „în mare majoritate în raport cu celelalte elemente creștine”<sup>39</sup>. Principalele sate românești din acest colț al Dobrogei erau Luncavița, Văcăreni, Jijila, Greci, Satu Nou, Pecineaga și Taița. Se adaugă și informația că în orașul Măcin funcționa o școală românească<sup>40</sup>.

Un deosebit interes prezintă informațiile privitoare la districtul (ocolul) Hirșova, despre care se consemnează următoarele: „și aici, ca pretutindeni de-a lungul Dunărei, populațiunea este mai exclusiv română, astfel că corespondența oficială se face în limba română, căci chiar bulgarii o înțeleg mai bine decât pe a lor proprie”. Despre orașul Hirșova se spune că avea două părți: cea de vest, numită Varoș, ai cărei locuitori erau „în cea mai mare parte români” și Hirșova propriu-zisă, separată de prima printr-un deal și prin zidurile vechii cetăți<sup>41</sup>. Există o biserică românească și doi preoți români. În continuare, se făcea următoarea constatare: „În Varoș populațiunea română este foarte bine instalată și locuințele au un exterior îngrijit; am găsit acolo o școală elementară în care se află vreo 50 copii, instituită prin îngri-

<sup>32</sup> Ibidem, f. 8.

<sup>33</sup> Ibidem, f. 11.

<sup>34</sup> Tudor Mateescu, *Un așezământ monahal moldovenesc în Dobrogea-Mănăstirea Taița*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, XLIX (1973), nr. 1-2, p. 121-125.

<sup>35</sup> Ia Telița se știa numai de faptul că vechia biserică fusese construită de românii de acolo la 1803 (Grigore Gr. Dănescu, *Dicționarul geografic, statistic și istoric al județului Tulcea*, București, 1986, p. 473).

<sup>36</sup> Biblioteca Academiei Române, Manuscrise, Arhiva D. A. Sturdza, XVI Varia, doc. 150, f. 12.

<sup>37</sup> Roman Sorescu, *Monastirile dobrogene*, București, 1914, p. 13-23; Tudor Mateescu, *Un așezământ transilvănean în Dobrogea. (Contribuții la istoria Mănăstirii pîră la 1877)*, în „Mitropolia Ardealului”, XXI (1976), nr. 1-3, p. 114-124.

<sup>38</sup> Biblioteca Academiei Române, Manuscrise, Arhiva D.A. Sturdza, XVI, Varia, doc. 150, f. 15.

<sup>39</sup> Ibidem, f. 16.

<sup>40</sup> Ibidem, f. 17.

<sup>41</sup> Ibidem, f. 18 „Varoș”, cuvînt de origine maghiară, desemna, în Imperiul otoman,

jirile unui cetățean român de acolo (anume d. Circa)"<sup>42</sup>. Exte vorba de Nicolae Tircă (își scria numele Cîrcă), săcelean de origine, stabilit cu familia la Hirșova, personalitate de prim rang în viața românilor din Dobrogea în ultimele decenii ale stăpînirii otomane<sup>43</sup>. Pentru ocolul Cernavoda, raportul menționează localitatea „Rasovata sau Rasova, un mic orașel curat românesc, cu vreo 600 locuitori”<sup>44</sup>. Celelalte informații cuprinse în acest important document, deosebit de bogate și valoroase și ele, depășesc cadrul temei de față.

Demn de remarcat este și rezultatul investigației întreprinse în Dobrogea de reprezentanții Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, începînd din luna august 1878, „spre a avea o idee despre populațiunea din orașele și satele acestei provincii și dacă există locale de școală și unde anume”. El consta într-un tabel statistic care, la 16 noiembrie același an, era trimis Ministerului de Interne, „cu invitarea de a verifica cele arătate în el și mai cu seamă dacă localele de școală sînt și acum în bună stare, precum și alte informațiuni ce vor mai crede de cuviință”<sup>45</sup>. Documentul, semnalat doar pînă acum și utilizat parțial, dar rămas încă nepublicat<sup>46</sup>, conține date de mare interes, chiar dacă unele cifre, în comparație cu cele din raportul colonelului Fălcoianu, mult mai exacte, trebuie receptate cu rezervă.

Din acest tabel rezultă că investigația a cuprins în primul rînd satele și orașele românești din „ținuturile” (fostele cazale otomane) care aveau să formeze viitorul județ Tulcea și doar o mică parte din cele care vor intra în componența județului Constanța. În mod deosebit lipsește întreaga zonă compact românească din colțul sud-vestic al acestui județ, cu satele Ostrov (Ostroveni sau Ostrovu Silistriei), Bugeac, Satu Nou, Pirjoaia, Mîrleanu, Galița, Gîrlița, Oltina, Cișla, Beilic, Aliman, Vlahchiori, Parachioi, Adamclisi, Caranlic, ș. a. În plus, nici cele din ținuturile Medgidia și Cernavoda nu sînt cuprinse în totalitatea lor.

Tabelul cuprinde, mai întîi, numele localității, apoi populația totală, defalcată în următoarele două rubrici, pe „români” și „alte naționalități”, după care urmează „biserici” și „școli”. Așa cum am văzut, au fost cercetate numai așezările cu populație românească, dar desigur nu toate, ci doar 57 dintre acestea. Totalul locuitorilor se ridică atunci la 79.073, din care 45.252 erau

---

partea locuită din afara zidurilor unei cetăți. Așa era, de pildă, mahalaua Varoș din Giurgiu, menționată încă din secolul al XVII-lea (Valeriu Veliman, *O condică turcească referitoare la populația nemusulmană din orașul Giurgiu și împrejurimile sale*, în *Ilfov — File de istorie*, București, 1978, p. 195—197. La Tulcea exista, de asemenea, o mahală numită Varoș. (Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar 318, dosar 222/1878, f. 49). Vezi și Ioan Dragomir, *Cîteva documente turcești necunoscute privitoare la Mănăstirea Cocos*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXXII (1964), nr. 11—12, p. 121, unde, într-un document din 1872, se vorbește de „Vaiș”, un cartier al Tulcei. O mahală cu asemenea denumire n-a existat însă în acest oraș; este vorba, fără îndoială de o transcriere greșită pentru „Varoș”.

<sup>42</sup> Biblioteca Academiei Române, Manuscrise, Arhiva D.A. Sturdza, XVI, Varia, doc. 150, f. 19.

<sup>43</sup> Ioan Georgescu, *Din trecutul românesc al Dobrogei*, în „Analele Dobrogei”, XIII—XIV (1932—1933), p. 38—52; Tudor Mateescu, *Săceleanul Nicolae Tircă și Dobrogea*, în „Cumidava”, VIII (1974—1975), p. 145—152.

<sup>44</sup> Biblioteca Academiei Române, Manuscrise, Arhiva D.A. Sturdza, XVI, Varia, doc. 150, f. 20.

<sup>45</sup> Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Divizia comunală, dosar 226/1878, f. 2.

<sup>46</sup> N. Adăniloae și Georgeta Lungu, *op. cit.*, p. 165 (cu greșeli la calcularea cifrelor totale); Constantin M. Boncu, *Școli românești în Dobrogea (sec. XVIII—1878)*, în „Studii și articole de istorie”, XXXVII—XXXVIII, 1978, p. 178 (cu indicarea greșită a cotei dosarului).

români. Totodată, existau 57 de biserici românești, plus cea din Babadag, care era comună pentru românii și bulgarii de acolo <sup>47</sup>. Numărul școlilor românești din aceste localități era de 31 <sup>48</sup>, în orașul Tulcea funcționând separat una pentru băieți și alta pentru fete <sup>49</sup>. Valoarea acestor informații, care contribuie neîndoios la completarea imaginii situației românilor din Dobrogea în momentul revenirii la țară, justifică pe deplin publicarea integrală a acestui document <sup>50</sup>.

Aceste date reprezintă rezultatele cercetărilor întreprinse în Dobrogea de către delegații unor ministere de la București, potrivit hotărârii luate prin jurnalul guvernului din 26 iulie 1878, amintit mai sus. Aceștia li se adaugă însă informațiile obținute, în urma cercetărilor făcute, de asemenea la fața locului, de către administratorii plășilor Sulina, Babadag, și Tulcea. Rapoartele lor erau înaintate, în copie, Ministrului de Interne de către prefectul județului Tulcea, G. M. Ghica, la 12 decembrie 1878 <sup>51</sup>. Dacă primele două sînt destul de sumare și neînsoțite de date statistice, cel al administratorului plășii Tulcea, I. Iacovschi, conține o bogăție de informații, cărora li se adaugă, în anexă, un tabel statistic amănunțit și cu cifre pe care nu avem nici un motiv să nu le socotim exacte.

În raport se arată, mai întii, că, timp de o săptămînă, între 24 și 30 noiembrie, administratorul, însoțit de translatorul George Minculescu, a inspectat toate cele 23 de comune rurale ale plășii, vizitînd de asemenea și cele două mănăstiri de acolo. El precizează că prima sa acțiune era următoarea: „în prezența locuitorilor fiecărei comune, am dat lectură Proclamațiunei Alteței Sale regale domnitorul românilor pentru luarea în posesiune a provinciei Dobrogea, al cărui conținut cu principii salutari au fost ascultat cu atențiune și priimit cu mulțumire de populațiuni în genere, fără distincțiune de naționalitate și religione” <sup>52</sup>. În continuare, prezintă constatările pe care le-a făcut cu privire la administrația comunelor, igiena publică, delimitarea teritoriului fiecărei comune („mereaua”), veniturile comunale, moravurile și obiceiurile locuitorilor ș. a. Vorbînd despre populație, el face în două rînduri precizarea că elementul preponderent îl constituie românii. Un punct aparte este dedicat vieții religioase cu mențiunea că preoții erau plătiți „de locuitori

<sup>47</sup> Pentru această biserică românească și modul în care a ajuns să fie utilizată de ambele comunități vezi Constantin P. Scheletti, *Dobrogea. Organizarea*, Tulcea, 1879, p. 35–38, în notă.

<sup>48</sup> La 2 decembrie 1878, prefectul județului Constanța, Remus Opresanu, într-o telegramă adresată ministrului de interne, furniza informații și despre alte școli din Dobrogea și, în mod deosebit, despre școala românească din Varoș, cartierul orașului Hirsova, amintit mai sus (Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Divizia comunală, dosar 226/1878, f. 5).

<sup>49</sup> *Ibidem*, f. 3.

<sup>50</sup> Vezi anexa. Redarea se face cu respectarea fidelă a textului permițîndu-ne doar transcrierea după regulile ortografiei actuale.

<sup>51</sup> Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar 315, dosar 224/1878, f. 4–9.

<sup>52</sup> *Ibidem*, f. 8.

anual cu câte două baniți produse de fiecare casă, iar dascălii cîntăreți cu câte o baniță”. În grija clerului se afla, de asemenea, serviciul stării civile <sup>53</sup>.

Tabelul anexat, intitulat „Tabloul statistic de situațiunea comunelor rurale din arondismentul Tulcea”, cuprinde o arie mai redusă în comparație cu cel întocmit în timpul administrației ruse, înfățișat mai sus, dar, în linii generale, cifrele consemnate de aceste două documente corespund. La sfîrșitul lunii noiembrie 1878, așadar imediat după instalarea autorităților românești în Dobrogea, populația localităților rurale ale plășii Tulcea se ridica la 10,448 de suflete. Din păcate, nu se specifică numărul locuitorilor pe grupuri etnice, ci se dă doar totalul la fiecare comună, ceea ce ne împiedică să cunoaștem cifra exactă a românilor și proporția lor față de celelalte naționalități. Se menționează însă, pentru fiecare așezare, elementele etnice care o locuiau, dîndu-se și numele primarului, ceea ce ne permite să aflăm că, în localitățile cu populație amestecată, puteau fi doi sau chiar trei primari <sup>54</sup>.

Potrivit datelor acestui tablou, erau locuite exclusiv de români următoarele comune: Calicu (primar Tudor Andronic, 401 locuitori), Sarighiol (primar Ieni Dumitru, 718 locuitori), Sabangia (primar Vasile Lupu, 254 locuitori), Niculițel (primar Mihalciu Jipa, 990 locuitori), Parcheș (primar Ion Dumitru, 366 locuitori) și Cișla (primar Zaharia Grigorașu, 389 locuitori). Populația acestor așezări, formată în totalitate din români, ceea ce diferă de statistica rusă amintită, care dă populație românească în exclusivitate numai pentru Sabangia, Parcheș și Niculițel, se ridica la 3118 locuitori, așadar la aproape o treime din totalul existent atunci în comunele rurale ale plășii Tulcea. Tabelul indică însă români și în următoarele localități, unde trăiau laolaltă cu alte elemente etnice: Prislav (primar Ion Casian), Beștepe (primar Ignat Vasile), Sarinasuf, Agighiol (urul dintre primari — George Rață), Cataloi (trei primari, cel român fiind Iacob Casina), Frecăței, Meidanchioi și Somova (primar Gheorghe Grecu). Statistica rusă consemnează și ea, pentru toate aceste așezări prezența unei populații românești. În toate comunele în care locuiau români existau numai în unele dintre ele <sup>55</sup>.

Documentele înfățișate mai sus, și în mod deosebit tabelele statistice, oglîndesc o multitudine de aspecte ale situației românilor din Dobrogea în momentul revenirii acestei provincii la țară. Întocmirea lor a fost impusă de necesitatea noii administrații românești de a cunoaște cît mai bine teritoriul care era reintegrat României. După utilizare, aceste documente au fost date pentru o vreme uitării, dar, scoase acum la lumină, ele devin mărturii de o deosebită valoare ale istoriei pămîntului strămoșesc de la „Marea cea mare”.

<sup>53</sup> Ibidem, f. 8—9.

<sup>54</sup> Pentru această situație, specifică Imperiul otoman, vezi Tudor Mateescu, *Contribuții la istoria instituțiilor administrative ale românilor din Dobrogea în timpul stăpînirii otomane*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A.D. Xenopol»”, XVII, Iași, 1980, p. 610.

<sup>55</sup> Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inventar 315, dosar 224/187<sup>n</sup>. f. 10—15



## ANEXĂ

1878 (înainte de 16 noiembrie), f. 1. Tabel statistic întocmit de reprezentanții Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice pentru părțile de nord și centru ale Dobrogei privind populația românească de acolo, bisericile și școlile acestea.

Tabel statistic

cu numele, populațiunea și cultura comunelor române din Dobrogea

	Numele comunelor	Populația totală	Români	Alte naționalități	Biserici	Școli
0	1	2	3	4	5	6
<i>Ținutul Tulcea</i>						
1	Tulcea (oraș)	19530	4780	14750	2 rom.	1 băieți și 1 fete
2	Cișla <sup>1</sup> (sat)	360	320	40	1	n-are
3	Cataloi	645	220	425	2 <sup>2</sup>	n-are
4	Sarighiol <sup>3</sup>	778	778	nemți și bulgari	1	n-are
5	Calica <sup>4</sup>	796	796	—	1	n-are
6	Sonova	514	500	14	1	1 local de școală
7	Sabangia	310	310	bulgari	1	—
8	Parcheș	318	318	—	1	—
9	Agighiol	738	738	—	1	1 local
0	Prislav <sup>5</sup>	310	310	—	1	—

*Ținutul Măcin*

11	Măcin (oraș)	4185	885	330	2 bulg. rom.	1 rom.
12	Carcalia <sup>6</sup> (sat)	1000	1000	—	1	1 local
13	Savanlic <sup>7</sup>	2300	1200	1100	1	1 local
14	Turcoaia	1030	1030	turci	1	1 local
15	Fintina Nedelii <sup>8</sup>	800	800	—	1	1 local
16	Pecineaga	1200	1200	—	1	1 local
17	Țiganca <sup>9</sup>	640	240	400	1	—
18	Rachel	508	208	300	1	—
19	Luncavița	1500	1500	turci	1	1 local
20	Văcăreni	1500	1500	—	1	1 id.
21	Garven <sup>10</sup>	778	778	—	1	1

<sup>1</sup> Azi Minerii, jud. Tulcea

<sup>2</sup> Una dintre ele era, fără îndoială, biserica germană.

<sup>3</sup> Azi Valea Nucarilor, jud. Tulcea.

<sup>4</sup> Azi Iazurile, jud. Tulcea.

<sup>5</sup> Azi Nufărău, jud. Tulcea.

<sup>6</sup> De fapt Carcaliu.

<sup>7</sup> Tc. *Soğanlık*, rom. Greci.

<sup>8</sup> Sat inclus ulterior în altă localitate.

<sup>9</sup> Azi Nifon, jud. Tulcea.

<sup>10</sup> De fapt, Garvăn, jud. Tulcea.

0	1	2	3	4	5	6
22	Jijila	1300	1300	—	1	1
23	Zaclău <sup>11</sup>	252	252	—	1	—
24	Pisica <sup>12</sup>	860	860	—	1	—

*Ținutul Sulina*

25	Sulina (oraș)	800	50	730 <sup>13</sup>	1 rom.	—
26	Letea (sat) <sup>14</sup>				1	—

*Ținutul Babada<sup>15</sup>*

27	Babada <sup>15</sup> (oraș)	7155	600	6555	1 bulg., rom	—
28	Visterna (sat)	568	468	100 turci	1	—
29	Ienisala	310	310	—	1	1 local
30	Satu-Nou <sup>16</sup>	600	600	—	1	—
31	Zibil <sup>17</sup>	1300	1300	—	1	1
32	Nalbant	990	890	100 bulg.	1	1
33	Pașa-Cișla <sup>18</sup>	802	600	202	1	1

*Ținutul Hirșova*

34	Hirșova (orașel)	2800	630	2170	1 rom.	1 școală rom.
35	Topal (sat)	2180	2180	—	1	1 local
36	Groapa Ciobanului <sup>19</sup>	1698	1698	—	1	1 local
37	Girlici	630	620	—	1	1
38	Dăieni	1100	1100	—	1	1
39	Ostrovu	476	476	—	1	1

*Ținutul Saccea<sup>20</sup>*

40	Saccea <sup>20</sup> (oraș)	5350	3000	2350	1 rom.	1
41	Meidanchioi <sup>21</sup>	1120	1120	—	1	—
42	Niculitel	1360	1360	—	1	1
43	Giaferca <sup>22</sup>	330	330	—	1	—
44	Taița (monastire) <sup>23</sup>	150	150	—	1	—
45	Cocoș (monastire) <sup>24</sup>	150	150	—	1	—

<sup>11</sup> De fapt, Azaclău, azi 23 August, jud. Tulcea.<sup>12</sup> Azi Grindu, jud. Tulcea.<sup>13</sup> Cifra nu se corelează cu cele două precedente.<sup>14</sup> Lipsesc datele despre populație.<sup>15</sup> De fapt, Babadag.<sup>16</sup> A nu se confunda cu alte trei localități din județul Tulcea, avind aceeași denumire.<sup>17</sup> De fapt, Zebil.<sup>18</sup> Azi 6 Martie, jud. Tulcea.<sup>19</sup> Azi Ciobanu, jud. Constanța.<sup>20</sup> Vechea denumire românească a orașului Isaccea.<sup>21</sup> Azi Valea Teilor, jud. Tulcea.<sup>22</sup> De fapt, Islam-Geaferca, azi Florești, jud. Tulcea.<sup>23</sup> Cifra este, evident, exagerată, în totală contradicție cu cea consemnată de raportul colonelului Fălcoianu.<sup>24</sup> Cifră de asemenea exagerată.

0	1	2	3	4	5	6
<i>Ținutul Mahmudia</i>						
46	Mahmudia (orașel)	2100	1100	1000	1 rom.	1 local
47	Beștepea (sat)	1200	1080	120 musul.	1 rom.	1 local
48	Pîrlita <sup>25</sup>	230	230	—	n-are	—
49	Sari-Nasif	284	208	80 musul.	1	—
50	Uslina	300	300	—	1	—

*Ținutul Cernavoda*

51	Cernavoda (oraș)	1450	650	800	1	1
----	------------------	------	-----	-----	---	---

*Ținutul Mejidia*

52	Cocargea <sup>26</sup> (sat)	689	467	222 musul.	1	—
53	Icnigea <sup>27</sup>	333	290	43 musul.	1	—
54	Rasovat <sup>28</sup>	710	710	—	1	1 local
55	Mahmutkioi <sup>29</sup>	130	130	—	1	—
56	Șaban <sup>30</sup>	202	202	—	1	—
57	Marc-Șaban <sup>31</sup>	434	434	—	1	—

Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Divizia comunală, dosar 226/1878, f. 3, Orig.

## R É S U M É

Le moment de la réintégration de la Dobroudja, comme résultat de la Guerre d'Indépendance, a été précédé par l'évaluation de plusieurs rapports et statistiques sur la situation de la population de cette province.

Ces documents montrent que les roumains représentaient l'élément ethnique majoritaire; certaines villages étaient exclusivement roumaines. Il y a aussi des dates détaillées sur les écoles et les églises roumaines.

Bien que la recherche n'englobe toutes les localités de Dobroudja, les informations sont d'une extrême importance.

## P R É C I S

The moment of Dobroudja's reintegration to Romania, as a consequence of the Independence War, was preceded by many reports and statistics on the situation of this province's population.

These documents show that the Romanians were the preponderant ethnical element; some villages were even exclusively Romanian. There are also detailed data on Romanian schools and churches.

Though the research did not refer to all Dobroudja's localities, the information is of extreme importance.

<sup>25</sup> Azi Victoria, jud. Tulcea.

<sup>26</sup> Azi Pietreni, jud. Constanța.

<sup>27</sup> Azi Deleni, jud. Constanța.

<sup>28</sup> Rasovata sau Rasova.

<sup>29</sup> De fapt, Mahmutciusu, azi Izvoru Mare, jud. Constanța.

<sup>30</sup> Probabil Seimenii Mici.

<sup>31</sup> Probabil Seimenii Mar.